

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2021, s. 5: 263-273

**“Osmanlı’da Ulum-i Arabiyye – Alimler, Eserler ve Meseleler” Adlı
Sempozyum Üzerine Bir Değerlendirme**

An Assessment on the “Osmanlı’da Ulum-i Arabiyye – Alimler,
Eserler ve Meseleler” Symposium

Ahmet HARMAN

Arş. Gör., Mersin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı,
R.A., Mersin University Faculty of Islamic Sciences,
Arabic Language and Rhetoric,
Mersin, Turkey
ahmetharman@mersin.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1757-2243

DOI: [10.5281/zenodo.4605334](https://doi.org/10.5281/zenodo.4605334)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Sempozyum Değerlendirmesi / Symposium Presentation

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Ocak / January 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 04 Mart / March 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March 2021

Atıf / Citation: HARMAN, A. (2021). “Osmanlı’da Ulum-i Arabiyye – Alimler,
Eserler ve Meseleler” Adlı Sempozyum Üzerine Bir Değerlendirme. *Mevzu: Sosyal
Bilimler Dergisi*, 5 (Mart 2021): 263-273

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC-ND 4.0

Osmanlı dönemi, Arap dili tarihi açısından yeterince araştırılmamış bir dönem olması yanında duygusal gerekçelerle ilim tarihinden ötekileştirilmeye çalışılan bir dönemdir. Osmanlı'nın Arap topraklarında işgalci vasfıyla bulunduğu ve bunun neticesinde Arapça'nın devlet politikası kapsamında ötekileştirmeye maruz kaldığı, şerh ve hâşiye türü eserlerle klasik dönemin tekrarı mahiyetinde eserlerin kaleme alınmış olduğu bu çerçevede ortaya atılan iddialardan yalnızca birkaçıdır. Ne var ki yıllardır yöneltilen bu art niyetli sorular maalesef yakın zamanda yapılan birtakım organizasyonlar ve akademik çalışmalarla cevaplarını bulmaya başlamıştır.

İSAR Vakfı tarafından İslami ilimlerden pek çok alanın Osmanlı dönemindeki serüveni, temsilcileri ve kazanımları gibi farklı meselelerin konu edildiği ve tebliğlerinin sonrasında yayınlandığı ‘Osmanlı’da İlimler” sempozyum dizisi’nin altıncısı yukarıda kısaca değindiğimiz tartışmalara da cevap mahiyetinde düzenlendi. Osmanlı dönemi Arap dili çalışmaları özelinde “Osmanlı’da Ulum-i Arabiyye” başlığıyla ilan edilen sempozyum, Kovid-19 salgını nedeniyle 18-19 Aralık 2020 tarihlerinde video konferans yöntemiyle icra edildi ve İSAR vakfı Youtube kanalından canlı olarak yayınlandı.¹ 18 Aralık Dünya Arapça gününde başlayan sempozyumun açılış konuşması İSAR Vakfı Genel Koordinatörü Prof. Dr. Murteza Bedir tarafından yapıldı. İSAR Vakfının yapmış olduğu akademik faaliyetlerden bahseden Bedir ayrıca bu sempozyum dizisinin esas aldığı temel maksada dair açıklamalarda da bulundu. Nitekim Bedir, Osmanlı dönemini de içine alan müteahhirin dönemde İslami ilimlerdeki bilgi üretiminin donuklaştığı iddialarını değerlendirerek akademik dünyanın bu çerçevede farklı organizasyonlara ihtiyacı olduğunu vurgulamak suretiyle konuşmasını tamamladı.

Prof. Dr. Murteza Bedir’in konuşmasının ardından Türkiye’de Arap dili ve belagatı sahasında pek çok ismin yetişmesinde katkıları olan, sahanın önde gelen isimlerinden FSM Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nden Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan’ın moderatörlüğündeki onur konuşmaları isimli oturuma geçildi. Arslan’ın kısa selamlama konuşması akabinde Arap Dili Yüksek

¹ Sempozyumun (1. gün) canlı yayın linki: <https://www.youtube.com/watch?v=wt9L-6sclz0>
Sempozyumun (2. Gün) canlı yayın linki: <https://www.youtube.com/watch?v=qETm8Aa3sJo>

Kurulu Başkanı Prof. Dr. Salah Belaid'in konuşmalarıyla devam eden oturum, Mısır Arapça Yazma Eserler Kurumu Genel Müdürü Prof. Dr. Faysal Hafyan'ın konuşmalarıyla tamamlanmış oldu. Belaid, Osmanlı Devletinin tarihi süreç içerisinde İslam medeniyetine yaptığı hizmetler yanı sıra 'Acem yani Arap olmayan kitlelerin Arapça'ya yönelik çalışmalarıyla tarih boyunca daha ön planda olduklarını vurguladı. Buna ilaveten İslam toplumları arasındaki birlik ve beraberliğin sağlanması açısından İslam dini ve Arapça'nın önemine değindi. Akabinde Cezayir ile Türkiye arasındaki yıllardır devam eden kültürel bağı hatırlatmak suretiyle konuşmasını tamamladı.

Hafyan konuşmasına Osmanlı Devletinin İslam tarihindeki konumuna dair değerlendirmeler yapmak suretiyle Murteza Bedir'in değindiği gibi Osmanlı'nın maruz kalmış olduğu iddiaların asılsız iddialar olduğunu vurguladı ve Osmanlı ilim tarihine yönelik bu karalama politikalarının yalnızca Batılı kaynaklar aracılığıyla değil İslam dünyasında da bu tarz söylemlerin yer bulabildiğini belirtti. Ayrıca bu döneme dair yapılacak olan çalışmaların, tikel anlamda birtakım metinlerden hareketle değil; Osmanlı'nın cihan hakimiyetini sürdüren bir devlet olduğunu göz önüne almak suretiyle genel anlamda dönemin ilim mantalitesini ortaya koyması gerektiğine dikkat çekti. İddialar aksine Osmanlı döneminin Arap dili çalışmaları açısından parlak bir dönem olduğunu ifade eden Hafyan, bu çerçevede birtakım örnekler vermek suretiyle konuşmasını tamamladı.

"Osmanlı Dönemi Ulum-i Arabiyye'ye Genel Bakış" adıyla başlayan ikinci oturum Prof. Dr. Ali Bulut'un moderatörlüğünde, Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan'ın "Osmanlı Dönemi Sarf ve Nahiv Çalışmaları" başlıklı konuşmasıyla başladı. Osmanlı dönemine yönelik iddiaları değerlendiren Arslan ülkemizde Arapça öğretim serüvenine dair verdiği bilgilere ilaveten Arapça muhadese becerisinin de önemine değindi ve bu melekenin tam anlamıyla kesbedilebilmesi için teorik olarak donanımlı olmanın gerekliliğine dikkat çekti. Bu konuşmanın ardından özellikle belagat sahasındaki tahkikleri ve çalışmalarıyla öne çıkmış olan Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu sözü aldı ve "Osmanlı Dönemi Belagat Çalışmaları" adlı konuşmalarında belagat tarihinde öne çıkan mütekaddim dönem eserleri ve yakın zamanda Türkçe kaleme alınmış belagat eserlerini örnek vermek suretiyle belagat ilminin ehemmiyetine işaret etti. Birinci oturumun "Osmanlı Dönemi Sözlük Çalışmaları"

başlıklı son konuşması Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan tarafından yapıldı. Osmanlı döneminde kaleme alınmış manzum ve mensur bazı sözlüklere dair bilgiler vererek yazma nüshalarından görüntüler paylaşan Yavuzarslan bu sahada disiplinlerarası çalışmaların yapılması gerekliliği noktasına vurgu yaparak konuşmasını tamamladı.

Osmanlı döneminde yapılan Arap dili çalışmalarının genel itibariyle değerlendirildiği ilk oturum akabinde belagat çalışmaları özelinde tebliğlerin hazırlandığı Osmanlı Dönemi Belagat Çalışmaları: Alimler, Eserler ve Meseleler - I adlı ikinci oturum Prof. Dr. Abdurrahman Özdemir’in başkanlığında icra edildi. Bu oturumda Prof. Dr. Ali Bulut “Filibeli Halil Fevzi Efendi ve el-Haşiyyetü’l-Cedide ‘ala Şerhi’l-İsami’l-Feride Adlı Eseri” ; Prof. Dr. Mücahit Kaçar “Osmanlı Dönemi Türkçe Belagat Çalışmaları” ; Doç. Dr. Mustafa Öncü “Osmanlı Ulemasından Sobucalı Mehmed Efendi’nin Mirsadu’l-Hâdi ‘Ale’l-Hevâdi Adlı Belagat Eseri” ve Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Arslan “Niksârî’nin Şerhu’l-İzah Adlı Eserinin Değerlendirmesi” adlı tebliğini sundu.

Bulut, Filibeli Halil Fevzi Efendi’yi (ö. 1805-1884) tanıttıktan sonra İsfereyînî (ö. 945/1538) şerhi hakkında kısaca bilgiler aktardı. Ardından haşiyenin telif sebebi gibi temel hususlara değindi ve eserin girişindeki bazı noktalardan örnekler verdi. Ayrıca haşiyede genel anlamda -şöyle dersin böyle derim- şeklinde ifade edilebilecek olan “Fenkale” metodunun kullanıldığını belirtti. Ardından Kaçar’ın konuşmasına geçildi. Kaçar konuşmasının başında bu tebliğdeki hedefinin Osmanlı dönemi Türkçe belagat eserlerinin tanzimattan sonra kaleme alındığına yönelik genel kanaatin öyle olmadığını göstermeyi hedeflediğini belirtti. Ayrıca Türkçe belagat çalışmalarının büyük bir kısmının klasik belagat eserlerin tercüme ve şerhlerine dayandığını; Kazvini’nin (ö. 739/1338) kaleme aldığı Telhis geleneğinin bu eserlerin genel karakteristiğini oluşturduğunu ifade etti. Nihai olarak ise bu alanın bir proje kapsamında etraflıca incelenmesi gerekliliğini vurgulayarak konuşmasını tamamladı. Kaçar’ın ardından Doç. Dr. Mustafa Öncü söz aldı. Sobucalı Mehmet Efendi’yi (ö. 1161/1748) kısaca tanıttıktan sonra farklı alanlarda kaleme aldığı eserler hakkında bilgi verdi. Eserde takip edilen üsluba ve muhtevasına dair bilgileri eserden örnekler vermek suretiyle ifade etti ve eserin geniş bir kaynak yelpazesine sahip olduğunu ekledi. Bazı noktalarda müellifin klasik dönem ulemaya itirazlarda bulunduğunu ifade Öncü bu sahanın daha pek çok araştırmaya

ihtiyacı olduğunu belirtti; şerh ve haşiye türünde eserlerin haddi zatında özgün karakter arzettiğine değinerek konuşmasını tamamladı. Oturum son olarak Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Arslan'ın Kazvini'nin *el-İzah* adlı eseri üzerine Niksarî tarafından kaleme alınan şerhi ele aldığı konuşmasıyla tamamlandı. Konuşmasının başında Niksarî ile alakalı bilgiler veren Arslan, pek çok alimin bu nisbe ile anıldığını; tabakat ve teracim eserlerinde bu eserin farklı Niksarî'lere nispet edildiğini belirtti. Kendisinin tespitlerine göre eserin aslen Şemseddin en-Niksarî'ye (ö. 766/1365 [?]) ait olduğunu vurgulayan Arslan, öncesinde yazarın biyografisi hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadığını ancak eseri inceledikten sonra bazı bilgilere ulaştığını ekledi. Arslan farklı alanlardan eserde kullanılan kaynaklar hakkında bilgi vermek suretiyle eserdeki takip edilen şerh yöntemini özetleyerek sunumunu tamamladı.

Osmanlı Dönemi Belagat Çalışmaları: Alimler, Eserler ve Meseleler - II adlı, günün üçüncü ve son oturumu Prof. Dr. Ahmet Bostancı başkanlığında gerçekleştirildi. Bu oturumda Doç. Dr. Mustafa Irmak "Klasiklerin Osmanlı Tercümelerine Bir Bakış ve Abdünnafi' Efendi'nin Mutavvel Tercümesi" ; Doç. Dr. Mücahit Küçüksarı "Arap Edebiyatı'nın Osmanlı Döneminde Çöküş Yaşadığı İddiaları Üzerine Bir Değerlendirme" ; Arş. Gör. Tuncay Azar "İbn Kemal Paşa'nın Sekkâkî'nin Meani İlmi Konusuna Dair Tanımına İtirazı ve Risale Fi Tahkiki'n-Nazm Ve's-Siyaga Eseri" ; Arş. Gör. Dr. Mehdi Cengiz "Molla Gürani'nin Dilsel Delaletin Epistemik Değeri İle Birleştirici Yorumu ve Bunun Eleştirisi" adlı tebliğini sundu.

Doç. Dr. Mustafa Irmak konuşmasına başlıkta da belirtildiği üzere Abdünnafi Efendi'nin (ö. 1823-1890) tercümesinin hem mütercimden hem de diğer kaynaklardan pek çok unsuru barındırdığını ve bu eser haricinde o dönemde yapılan diğer pek çok klasik belagat eseri tercümesinin de literal tercümelerden öte olduğunu vurgulayarak başladı. Yazar hakkında kısa bilgiler veren Irmak, eserin oldukça ağıdalı bir dile sahip olduğunu ifade etti ve genel itibarıyla eserde takip edilen yöntemi örneklerle açıkladı. Sonuç olarak eserin farklı matbu nüshalarında tespit etmiş olduğu edisyon hatalarından hareketle tahkik çalışmalarının titiz bir şekilde yürütülmesi gerekliliğine dikkat çekti ve mevzubahis eserin tercümedeki kuşatıcı üslubuna binaen günümüzde yapılacak olan tercümelerde literal üslubun tam anlamıyla ihtiyacı karşılamayacağını ekleyerek konuşmasını tamamladı. Irmak'ın konuşmasının

ardından Osmanlı dönemi Arap edebiyatı çalışmalarının çöküş yaşadığı iddialarını ele alan Doç. Dr. Mücahit Küçükşarı’nın konuşmasına geçildi. Küçükşarı konuşmasının başında edebiyat tarihi literatüründe Osmanlı döneminin zamansal olarak sınırlarına dair tartışmalara ve bu meyanda ortaya atılan farklı söylemlere değindi. Bu dönemde eserlerin özgün olarak kaleme alınmadığı, şiirlerde genellikle bedi’ sanatlarının tercih edildiği, Arapça’nın ötekileştirme politikasına maruz kaldığı gibi daha pek çok söylemin yalnızca siyasi birtakım gerekçelerle delillendirilebildiği gerçeğine dikkat çekerek konuşmasını tamamladı. Akabinde Arş. Gör. Tuncay Azar’ın konuşmasına geçildi. İbn Kemal’in mevzubahis risalesinde Sekkakı’ye (ö. 626/1229) ikincil anlamları sadece beyan ilmine hasretmesi konusunda yaptığı itirazları değerlendiren Azar, müellife göre beyan ilminin konusuna girmeyip meani ilminin konusuna giren ikincil anlamların da söz konusu olduğunu belirtti. Ardından müellifin bu risale ve farklı eserlerinde göze çapran üslubuna dair bilgiler verdi. “Siyaga” kavramı çerçevesinde tartışmaları değerlendiren Azar, kendi ifadeyle belagat çalışmalarının inşa edildiği zemini görebilmek için diğer ilimlerle ilişkisinin ortaya konulması gereğine vurgu yaparak konuşmasını tamamladı. Ardından sempozyumun ilk gününün son konuşması olan Arş. Gör. Dr. Mehdi Cengiz’in konuşmasına geçildi.

İslam ilim geleneğinde dilbilime ilişkin teorilere Arap dili haricindeki farklı sahalarda da değinilmiş olduğu gerçeğine değinmek suretiyle konuşmasına başlayan Cengiz, tebliğindeki sorunsalın çerçevesi hakkında bilgi verdi. Sırasıyla dilsel delalet ve epistemik değeri ; dilsel delaletin kesinliğine engel olan faktörler; bu çerçevede ortaya atılan görüşler ve son olarak da Molla Gürani’nin (ö. 893/1488) konu ile alakalı görüşü çerçevesinde bazı değerlendirmeler yaparak konuşmasını tamamladı. Cengiz’in konuşmasının ardından Hacımüftüoğlu ve Arslan’ın gün boyunca sunulan tebliğlere ilişkin değerlendirmeleri alınarak sempozyumun birinci günü tamamlandı.

Osmanlı Dönemi Sarf ve Nahiv Çalışmaları Alimler, Eserler ve Meseleler - I adlı, sempozyumun dördüncü, ikinci günün ilk oturumu Doç. Dr. Ömer İshakoğlu moderatörlüğünde icra edildi. Bu oturumda Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Meydan “Kâfiyeci ve Nahiv Usulüne Dair Görüşleri” ; Dr. Öğr. Üyesi Ali Tülü “Birgivi Mehmed Efendi’nin İmtihânü’l-Ezkiyâ İsimli Eseri Üzerine Bir İnceleme” ; Öğr. Gör. Fatih Yediyıldız “Osmanlı Dönemi Sarf ve Nahivde Yapılan

Manzum Çalışmalar” ; Arş. Gör. Hasan Basri Mert “Kemalpaşazâde’nin Nahiv Usûlü Anlayışı” adlı tebliğiyle söz aldı.

Oturumun ilk konuşmasında Meydan, Kafiye’yi (ö. 879/1474) tercih etme gerekçesini izah etmek suretiyle başladı. Öncelikle Kâfiye’nin hayatı, eserleri ve yaşadığı döneme kadar Osmanlı dönemindeki nahiv çalışmaları hakkında kısa izahlar yapan Meydan ardından Kâfiye’nin nahve dair görüşleri ve farklı ilimlerde kaleme aldığı usul eserleri çerçevesinde onun usul düşüncesine değindi. Usulcü bir karaktere sahip olduğunu vurguladıktan sonra nahiv usulünde incelenen sema, icma, kıyas, istishab ve talil gibi aslı ve tali deliller bazında durduğu noktayı açıklamak suretiyle konuşmasını tamamladı. Meydan’ın konuşmasının ardan Tülü’nün tebliğine geçildi. Tülü konuşmasına öncelikle *İmtihanu’l-Ezkiya* şerhinin metni olan Lübbü’l-Elbâb adlı eser ve bu eser üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi vererek başladı. Birgivi’nin şerhi ve üzerine kaleme alınan haşiyelere değindikten sonra eserde memzuc metod takip edildiğini vurgulayarak eserin içeriğine ilişkin nahiv meselelerine bakışı, muhtemel sorular ve onlara verdiği cevaplar, eserde kullanmış olduğu kaynaklar vs. bazı hususlardan bahsetti ve konuşmasını tamamladı. Oturuma Yediyıldız’ın konuşması ile devam edildi. Konuşmasına manzum telif geleneğinin tarihçesi hakkında kısaca bilgi vermek suretiyle başlayan Yediyıldız ardından yazılış amaçları ve genel özelliklerine değindi. Osmanlı döneminde farklı alanlarda kullanılmış olduğunu vurgulamak suretiyle bazı manzumelerden örnekler vererek konuşmasını tamamladı. Yediyıldız’ın konuşmasının ardından oturumun Kemalpaşazade’nin nahiv usulü anlayışını konu alan son konuşmasına geçildi. Mert, tebliğine Kemalpaşazade’nin kısaca hayatına ve ilmi hayatı başlığı altında kaleme aldığı eserlere değinerek başladı. İbn Kemal’in dönemine gelinceye kadar Osmanlı döneminde dile dair telifleri olan isimler ve bunların eserlerinin mahiyeti hakkında bilgi verdi. Nahiv usulünde incelenen nakli ve aklî deliller konusunda görüşlerini teker teker örnekler vermek suretiyle ele alarak konuşmasını tamamladı.

Dördüncü oturumun ardından Osmanlı Dönemi Sarf ve Nahiv Çalışmaları - Alimler, Eserler ve Meseleler – II adlı, sempozyumun beşinci oturumu Prof. Dr. Halil İbrahim Kaçar’ın moderatörlüğünde başladı. Bu oturumda Prof. Dr. Ramazan Kazan “İrab Olgusu Bakımından Osmanlı Üdebasından Mehmed b. Yahya’nın Türkçe Kaside-i Bürde Şerhi” ; Arş. Gör. Aziz Ençakar

“Birgivi’nin Alternatif Emsile’si ve Pek Kabul Görmemesinin Muhtemel Sebepleri” ; Prof. Dr. Boulmalı Nadir “el-İmam Yahya eş-Şâvî el-Cezairî ve Cuhuduhu’l-Luğaviyye fi ‘İlmi Usulî’l-Fıkh minhilali Kitabihî İrtikau’s-Siyade lihadratî Şâhzade” ; Dr. Öğr. Üyesi Zafer Akyüz / Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Şen “Osmanlı Ulemâsından Hasan Fehmi Efendi (Ö. 1298/1881) ve Arap Diline Dair Eserleri adlı tebliğini sundu.

İlk tebliğin sahibi Kazan, sözlerine Arap edebiyatında şiirin önemini vurgulamak suretiyle başladı. Ardından Busirî (ö. 695/1296 [?]) ve meşhur kasidei bürdenin yazılış sebebi vs. konular hakkında bilgi veren Kazan irab kavramının lügavî ve ıstılahî karşılığına değindi. Konuşmasının sonlarında da eserde irab olgusu bakımından takip edilen metoda ilişkin bazı örnekler vererek konuşmasını tamamladı. İkinci olarak Ençakar’ın konuşmasına geçildi. Ençakar konuşmasına Birgivi’nin sarfla alakalı yazmış olduğu eserlerden bahsederek başladı ve eserin telif sebebine değindi. Ardından meşhur emsile ile arasındaki farklara işaret etti ve meşhur emsile kadar kabul görmemesinin ardındaki muhtemel sebepleri değerlendirerek konuşmasını tamamladı. Ardından sempozyuma Cezayir’den katılan Prof. Dr. Boulmalı Nadir’in sunumuna geçildi. Yahya eş-Şâvî’den (ö. 1096/1685) bahseden Nadir onun, pek çok yere rihleler yapmış ve yaşadığı dönem Osmanlı sultanının talebiyle eser kaleme almış bir isim olduğunu vurguladı. Konuşmasına Yahya Şavî’nin yaşamış olduğu dönem ve yolculuk yaptığı yerler hakkında bilgiler vererek devam etti. Farklı alanlarda telif etmiş olduğu eserlerini değerlendiren Nadir, Şavî’nin pek çok alanda uzman bir alim olduğunu vurgulayarak konuşmasını tamamladı. Nadir’in konuşmasının ardından oturumun son tebliği olan Hasan Fehmi Efendi hakkındaki tebliğle devam edildi. Tebliğin Hasan Fehmi Efendi’nin (ö. 1298/1881) hayatı ile alakalı olan kısmı Akyüz tarafından takdim edildi. Ardından Şen, Hasan Fehmi Efendi’nin Arap dilinin farklı alanlarında kaleme aldığı eserleri hakkında bilgi vererek sunumu tamamladı.

Sempozyumun Osmanlı Döneminde Arap Dili Öğretimi adlı altıncı oturumu Prof. Dr. Şükran Fazlıoğlu’nun başkanlığında gerçekleştirildi. Bu oturumda Prof. Dr. İlyas Karslı “Mütercim Ahmed Âsım Efendinin Türk-Arap Dilciliğine Katkıları” ; Doç. Dr. Nevzat Sağlam “Osmanlı Döneminde Arapça Öğretimi” ; Doç. Dr. Betül Can “Osmanlı Alimlerinin Otobiyografileri ve İcâzetnâmeleri Işığında Osmanlı Medrese Eğitiminde Arapçanın Yeri” ; Dr.

Öğr. Üyesi Ali Benli “Yabancılara Arapça Öğretimi Tarihinde Farklı Bir Tecrübe Konuşma Dilini Diyaloglarla Öğreten Bir Kitap Tuhfe-i Hassân” adlı tebliğini sundu.

İlk konuşmacı Karslı, konuşmasına Mütercim Asım Efendi’nin (ö. 1235/1819) hayatı ve ilmî muktesebatı hakkında bilgi vererek başladı. Asım Efendi’nin sözlüğünün yeterince çalışılmamış ve daha pek çok çalışmaya konu teşkil etmesi gerekliliğini vurgulayan Karslı, eserden bazı örnekler vererek konuşmasını tamamladı. Ardından Sağlam, Osmanlı Döneminde (Tanzimat-ın sonra) daha çok medreseler haricinde tesis edilmiş “modern” eğitim müesseselerinde verilen Arapça öğretimini konu alan tebliğini mevzubahis dönemde yaşamış bazı isimlerden örnekler vermek suretiyle sundu. Oturum başkanı Fazlıoğlu’nun Sağlam’ın tebliğine dair kısa bazı değerlendirmelerinin ardından Betül Can sözü aldı. Can, konuşmasına hal tercümeleri ve icazetnamelerin ehemmiyetine değinerek başladı. Sonrasında çalışmasında yer verdiği hal tercümeleri ve icazetnamelerin ilim tarihine ışık tutması açısından kısaca önemini vurguladı. Çalışmasında otobiyografilerine yer verdiği alimler, eserlerine kaydettikleri otobiyografileri ve tahsil ettikleri eserler hakkında bilgi veren Can, Osmanlı medreselerindeki eğitime dair genel tespitlerde bulunarak konuşmasını tamamladı. Oturum başkanının Osmanlı dönemi medrese geleneğine dair değerlendirmelerinin ardından son konuşmacı Ali Benli’nin tebliğine geçildi. Benli konuşmasına eserin Osmanlı’nın erken dönemlerinde kaleme alınmış bir eser olmasına rağmen günümüzde tartışılan meselelerin o dönemde de tartışıldığına dair izlenimler sunduğunu ve heyecanlandırıcı pek çok yönü olan bir eser olduğunu belirterek başladı. Yazar hakkında kısa bilgiler veren Benli, eserin mukaddimesi ve metninden dikkat çekici bazı paylaşımlarda bulundu ve eserin Yazma Eserler Kurumu tarafından yayınlanacağı bilgisini ekleyerek konuşmasını tamamladı.

Sempozyumun Osmanlı Dönemi Dil Düşüncesi Çalışmaları başlıklı yedinci ve son oturumu Dr. Öğr. Üyesi Ahmad Snobar’ın moderatörlüğünde başladı. Bu oturumda Arş. Gör. Dr. Yakup Kara “Klasik Osmanlı Düşüncesi’nin Kurucularından Molla Fenârî’nin Dilbilim Düşünce Geleneğindeki Yeri ve Önemi”; Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Bilin “Osmanlı’da Ulûm-i Arabiyye Tasnifleri” ; Dr. Ahmed Abdullah Necm “Cuhudu Tercemeti Kütübî’l-Lugatî’l-

‘Arabiyye ila’l-Lugati’t-Türkiyye fi’d-Devleti’l-‘Osmaniyye minhulali’t-Türasi’t-Türkî el-Mahtut fi Dari’l-Kutubi’l-Mısriyye” adlı tebliğini sundu.

İlk konuşmacı Yakup Kara, tebliğine Molla Fenari’nin (ö. 834/1431) dilcilik yönünün incelendiği herhangi bir tez veya makalenin kaleme alınmadığını ifade ederek tebliğde ağırlıklı olarak Fenari’nin dilcilik yönü üzerinde durulacağını belirtti. Hayatına ilişkin bilgiler vermek suretiyle konuşmasına devam eden Kara, Molla Fenari’nin Osmanlı ilim ve medrese geleğindeki yerine vurgu yaptı ve dilbilimdeki yerine dair paylaşımlarda bulunarak konuşmasını tamamladı. Kara’nın konuşmasının ardından Bilin’in konuşmasına geçildi. Bilin konuşmasına çalışmasındaki hedefi hakkında bilgi vererek ve genel anlamda tasnif olgusunun ehemmiyetine dikkat çekerek başladı. Çalışmasında Molla Lütfi (ö. 900/1495), Taşköprizade (ö. 968/1561) ve Katip Çelebi’nin (ö. 1067/1657) tasniflerine yer verdiğini ifade eden Bilin, Osmanlı’da ilimler tasnifi geleneği hakkında bilgiler verdi ve üç tasnifin her birini değerlendirmek suretiyle konuşmasını tamamladı. Bilin’in sunumunun ardından oturumun ve sempozyumun son tebliği sempozyuma Kahire’den katılan Necm’in tebliğine geçildi. Konuşmasına 1870 yılında kurulan ve daha sonra Mısır Milli Kütüphanesi halini alan Daru’l-Kutubi’l-Mısriyye kütüphanesi ve burada bulunan Osmanlı Türkçesi yazma eserler hakkında bilgi vererek başladı. Osmanlı döneminde yapılmış tercümelemler hakkında bazı çıkarımlarda bulunan Necm, Osmanlı Türkçesinin Arapça ve Farsça yanında İslam ilim geleneğindeki yerine ilişkin tespitlerde bulunarak konuşmasını tamamladı.

Kapanış öncesinde sempozyuma başından beri katılım sağlayan alanın hocaları ve düzenleme kurulunun değerlendirmeleri alındı ve pek çok kişinin ifade ettiği üzere sempozyumun ileride bu sahaya ilişkin tertip edilecek daha pek çok organizasyon ve akademik çalışmaya vesile olacağı vurgulandı.

Netice itibarıyla Osmanlı dönemi Arap dili ilimleri çalışmaları çerçevesinde düzenlenen ilk sempozyum olma vasfını taşıyan bu organizasyon ile ilgili dönem hakkında yürütülen karalama politikasına karşı etraflı çalışmaların yapılmasının gerekliliği bir kez daha akademi dünyasına ilan edilmiş oldu. Ne var ki bu gaye ile organize edilmiş bir sempozyumun 2020 yılında gerçekleştirilmesi bile bu konuda hangi merhalede olduğumuzu ve daha ne kadar yol katedilmesi gerektiğini ifade ettiği aşıkardır. Dolayısıyla Prof. Dr. Şükran

Fazlıoğlu'nun değerlendirme konuşmasında değindiği gibi bu çalışmanın geç kalmış bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz. Hülâsa bazı tebliğlerde işaret edildiği üzere bu dönemin, akademik makale, tez ve tebliğlerin yanında, çalışılan şahısların biyografik bilgilerine ilaveten eserlerinin ortaya koyduğu özgün verileri ve bunların genel çerçeve içindeki yerlerini tespit eden projelerle araştırılması gerekmektedir. Zira bazı tebliğlerin sunumunda asıl üzerinde durulması gereken konulara tahsis edilen süreye nispetle çalışılan alimlerin hayatına ilişkin bilgilere fazlaca yer verilmiş olduğu söylenebilir. Son olarak değerlendirme konuşmalarında vurgulandığı gibi salgın sürecinin hızlı bir şekilde ilim camiasının literatürüne kazandırdığı video konferans yöntemiyle icra edilen konferanslarda konuşmacıların ses ve görüntülerinin düzgün bir şekilde çalışıp çalışmadığının önceden kontrol edilmesi hem vaktin daha fonksiyonel bir şekilde kullanılması hem de maksimum istifadenin sağlanması açısından önemli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu sempozyum vesilesi ile ilerde bu çerçevede tertip edilecek organizasyonlarda Türk-Osmanlı alimlerinin bu sahadaki çalışmaları yanı sıra Osmanlı döneminde Arapların çoğunlukla yaşamış olduğu coğrafyalarda hayatını sürdürmüş; köken olarak Arap asıllı olan alimlerin eserlerinin de göz önüne alınması bu tarz sempozyumlardan hasıl maksada ciddi anlamda hizmet edeceğini söyleyebiliriz. Kaldı ki bu maksada binaen yapılan her türden çalışmanın farklı dillere tercüme edilmesi bir kenara bunların ilim camiası ile farklı mecralarda etkili bir şekilde paylaşılması gerekliliği de izahtan varestedir.